

РОЗДІЛ 3 «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО»

УДК 343.2

Квятківський Ю. В.,
Прокурор Львівської області

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

У статті проаналізовано специфіку законодавчого регулювання виконання покарання в Україні та проблематика їх застосування на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Досліджено сутність і зміст основних правових положень у даній сфері. Виявлено особливості такого законодавчого регулювання.

Ключові слова: законодавче регулювання, виконання покарання, тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей, засуджений.

В статье проанализирована специфика законодательного регулирования исполнения наказания в Украине и проблематика их применения на временно оккупированных территориях Донецкой и Луганской областей. Исследована сущность и содержание основных правовых положений в данной сфере. Выявлены особенности такого законодательного регулирования.

Ключевые слова: законодательное регулирование, исполнение наказания, временно оккупированные территории Донецкой и Луганской областей, осужден.

In the article the specifics of the legislative regulation of the execution of punishment in Ukraine and the problems of their application in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk region are analyzed. The essence and content of the basic legal provisions in this field are investigated. The features of such legislative regulation are revealed.

Key words: legislative regulation, execution of punishment, temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk region, convicted.

Дослідження нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні є важливою складовою кримінально-виконавчої характеристики виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Адже саме законодавство, яке діє у цій сфері, визначає правовий статус засуджених осіб, у тому числі їх права та обов'язки; правовий статус установ виконання покарань; умови нагляду та контролю за виконанням покарання; режим у місцях виконання покарання тощо. Проте, у зв'язку із тимчасовою окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей дія цього законодавства поширюється не на всю Україну. Також виникла необхідність прийняття спеціального законодавства у досліджуваній сфері. Окупаційною адміністрацією було припинено дію українського законодавства в окремих районах Донецької та Луганської областей. Все вищенаведене свідчить про актуальність дослідження питання нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні, а також проблематики їх застосування на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Серед дослідників даного питання виділимо як тих, що досліджували особливості кримінально-виконавчого законодавства нашої держави, так і тих, які здійснювали дослідження у сфері виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Відповідно, в останньому випадку, окремі науковці звертали увагу на спеціальне законодавство, яке мало би бути прийнятим нашою державною для урегулювання виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також на те законодавство, яке було прийняте самопроголошеними адміністраціями окупованих регіонів та є чинним сьогодні в окремих районах даних областей. Так, до науковців першої групи віднесемо таких, як: К.А. Автухов, С.В. Банах, В.В. Голіна, О.М. Джужа, А.В. Дудусь, О.Г. Колб, В.Я. Конопельський, О.В. Лисодед, А.А. Музика, В.І. Олефір, Є.О. Письменський, Н.З. Рогатинська, А.Х. Степанюк, В.Є. Ткачук, В.М. Трубніков, І.С. Яковець. Серед дослідників сучасного стану законодавства, яке урегульовує виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей відзначимо внесок таких

дослідників, як: О.П. Букалов, Д.Л. Денисенко, Є.Ю. Захаров, В.В. Карелін, Н.М. Мельник, В.О. Новіков, В.М. Янко. Разом із тим, комплексні дослідження нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні та проблематики їх застосування на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей на сьогодні відсутні, що обумовлює необхідність здійснення такого дослідження в рамках кримінально-виконавчої характеристики виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Так, питання виконання покарання в Україні передусім врегульовується нормами кримінально-виконавчого законодавства. Згідно зі статтею 2 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11.07.2003 № 1129-IV [1], кримінально-виконавче законодавство України складається з цього Кодексу, інших актів законодавства, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. При цьому, в даній нормі відсутнє будь-яке уточнення, які саме нормативно-правові акти належать до «інших актів законодавства», а також до «чинних міжнародних договорів».

Аналіз нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні безумовно варто розпочати із Конституції України [2]. Передусім варто зазначити, що у її пункті 14 встановлено, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань. По суті це єдина норма Основного Закону, яка стосується безпосередньо виконання покарання. Також варто відзначити частину 3 статті 63, у якій встановлено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [2]. Як нами визначено раніше, сутність виконання покарання проявляється у підпорядкуванні поведінки обмеженням прав і свобод, що ставляться щодо засудженого згідно зі змістом виду покарання. Тобто, дійсно, згідно із Конституцією України, особа, яка відбуває покарання, користується всіма правами людини і громадянина, окрім обмежень, встановлених судом щодо неї.

По суті, в Основному Законі нашої держави регламентовано не так багато норм, присвячених виконанню покарання в Україні. Проте, роль даного нормативно-правового акту у контексті нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні, полягає у наступному:

- 1) Конституція України є основою правової системи нашої держави, а також її законодавства, а отже, і основою нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні;
- 2) в нормах Основного Закону нашої держави передбачено, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань – саме тому, організація і діяльність органів і установ виконання покарань регламентована нормами Кримінально-виконавчого кодексу України;
- 3) Конституція України передбачає, що особа, яка відбуває покарання в Україні користується всіма правами людини і громадянина, окрім тих обмежень, які що ставляться щодо засудженого згідно зі змістом виду покарання у вирокі суду.

Головним законом, який регламентує виконання покарання в Україні, є Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV [1]. Так, даний нормативно-правовий акт складається із Загальної та Особливої частин й прикінцевих положень. Загальну частину становлять один розділ та чотири глави, а Особливу – п'ять розділів та двадцять дві глави. Питання виконання покарання врегульовується нормами Особливої частини. При цьому, варто зробити уточнення. Як нами було встановлено раніше, на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей під засудженими варто передусім розуміти осіб щодо яких застосовано такі види покарань, як позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі (пункти 11 та 12 частини 1 статті 51 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III [3]). Іншими словами, виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей має бути пов'язане із цими територіями. Саме тому, у контексті тематики нашого дослідження у першу чергу розділи III і IV Особливої частини, які врегульовують питання виконання покарання у виді позбавлення волі та виконання покарання у виді довічного позбавлення волі.

Так, у Розділі III врегульовано такі питання, як загальні положення виконання покарання у виді позбавлення волі; режим у колоніях та засоби його забезпечення; умови виконання покарання в колоніях; праця засуджених до позбавлення волі; виховний вплив на засуджених до позбавлення волі; особливості виконання покарання в колоніях різних видів; особливості виконання покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми.

У даному контексті звернемо увагу на те, що в спеціальному порядку відбувається регулювання виконання покарання лише засудженими жінками і неповнолітніми. Питання, пов'язані із виконанням покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, даним нормативно-правовим актом не врегульовані взагалі.

Також привертає увагу окрема Глава 18 Розділу III, присвячена праці засуджених до позбавлення волі. Як нами відзначалось раніше у даній роботі, однією із найгостріших проблем виконання покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей є їх залучення до примусової праці. Натомість, у статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11.07.2003 № 1129-IV [1] встановлено, що праця засуджених здійснюється на добровільній основі на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою - підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг. Тобто, у даному контексті варто звернути увагу на те, що положення вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства не застосовуються на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Також звернемо увагу на те, що в Кримінально-виконавчому кодексі України від 11.07.2003 № 1129-IV [1] також присвячено окрему главу питанню виховного впливу на засуджених до позбавлення волі. Як нами було встановлено раніше, цілі виконання покарання на сьогодні мають переважно виховний характер. Саме тому, важливо, щоб виховна робота щодо засуджених була врегульована у законодавчому порядку. У статті 123 встановлено, що соціально-виховна робота - цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. Раніше у цій роботі ми дійшли до висновку, що виправлення і ресоціалізація засуджених є складовими мети виконання покарання. В свою чергу, у статті 124 визначено, що у колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності. Тобто, по суті, законодавець визначив, яким саме чином має відбуватись виправлення і ресоціалізація засуджених до виконання покарання. Окрім виховання, до засуджених можуть бути застосовані заохочення та стягнення. Як свідчить норма статті 130, заохочення застосовуються за виконання покладених обов'язків та додержання правил поведінки. Заохочення можуть бути як формальними – наприклад, подяка, грамота, почесне звання, так і матеріальними – грошова премія, подарунок. Окрім того, у якості заохочень можуть застосовуватись покращення умов відбування покарань. У свою чергу, статтею 132 встановлено, що за невиконання покладених обов'язків та порушення встановлених заборон до осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, можуть застосовуватись заходи стягнення. Прикладами стягнень є попередження, догана, грошовий штраф, а також різноманітні форми погіршення умов відбування покарання.

Тож, підсумовуючи аналіз норм Кримінально-виконавчого кодексу України, як однієї із нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні, зробимо висновок, що роль даного законодавчого акту полягає у наступному:

1) Кримінально-виконавчий кодекс України є головним законом, що регламентує порядок і умови виконання та виконання кримінальних покарань;

2) в структурі цього нормативно-правового акту передбачено окремі розділи, присвячені виконанню покарання у виді позбавлення волі та осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, які безпосередньо врегульовують виконання засудженими покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей;

3) встановлено, що в спеціальному порядку відбувається регулювання виконання покарання лише засудженими жінками і неповнолітніми, а щодо засуджених, які відбувають покарання на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей спеціального правового регулювання не передбачено;

4) Кримінально-виконавчий кодекс України врегульовує питання виховного впливу на засуджених до позбавлення волі, тобто на основі його норм здійснюється реалізація мети виконання покарання.

Загалом, сферу виконання покарань врегульовує низка інших законодавчих актів – наприклад, Закони України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 № 264/94-ВР [4], «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 № 392/96-ВР [5], «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17.03.2011 № 3160-VI [6], «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 № 2713-IV [7]. Проте, норми таких нормативно-правових актів не врегульовують безпосередньо виконання покарання в Україні. Окремі із них (наприклад, Закони України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» та «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або

позбавлення волі на певний строк») стосуються осіб, які вже відбули покарання. Тобто, у цілому, відсутні підстави відносити дану групу нормативно-правових актів до передумов регулювання виконання покарання в Україні.

В свою чергу, Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 № 2713-IV [7] має відношення до організації виконання покарання в Україні, проте не до самого відбування. Тому, вся сукупність законодавства про Державну кримінально-виконавчу службу України (численні укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України) на нашу думку становить окрему групу нормативно-правових передумов регулювання виконання покарання в Україні. Такі нормативно-правові акти не регламентують безпосередньо порядок виконання покарання, проте врегульовують організацію діяльності органів, які здійснюють виконання покарань. Серед таких нормативно-правових актів відзначимо Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України» від 13.09.2017 № 654-р [8], Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження граничної чисельності працівників центрального апарату Державного департаменту з питань виконання покарань» від 01.03.1999 № 286 [9], Державну програму покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, на 2006-2010 роки [10]. Звернемо увагу на останній нормативно-правовий акту. На нашу думку, до цієї групи також варто віднести нормативно-правові акти стратегічного планування розвитку пенітенціарної системи України, адже саме в таких актах закріплюються подальші удосконалення умов виконання покарання.

Тому, у цілому, зробимо висновок, дана група нормативно-правових актів має наступне значення для правового регулювання виконання покарання в Україні:

- 1) регламентує порядок та особливості організації діяльності установ виконання покарання;
- 2) визначає порядок прийняття норм, які встановлюють покращення в умовах відбування засудженими покарань в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3-4. ст. 21
2. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст.131
4. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. N 52. ст.455
5. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 № 392/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. N 48. ст.263
6. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. ст.380
7. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. ст.409
8. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654-р. Офіційний вісник України. 2017 р. № 78. Стор. 103. стаття 2401. код акта 87426/2017
9. Про затвердження граничної чисельності працівників центрального апарату Державного департаменту з питань виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.1999 № 286. Офіційний вісник України. 1999 р. № 9. стор. 67. стаття 343. код акта 6995/1999
10. Про затвердження Державної програми покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, на 2006-2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2006 № 1090. Офіційний вісник України. 2006 р. № 32. стор. 64. стаття 2315. код акта 37098/2006